

A valódi kérdésekre összpontosítani

Dr. Mészáros Zoltán történész nyilatkozik lapunknak a második világháború alatti események kivizsgálásáról

** Hogyan fogadta a hírt, hogy a magyar és a szerb köztársasági elnök a közelműlben Budapesten bejelentette a negyvenes évek eseményei feltárásának a szükségességét?*

– Örömmel, érdeklődéssel és némi szkepticizmussal. Örömmel, mert a bejelentésben annak a reménye is benne van, hogy alkalom lesz mindannak a feltárására, amire lehetőséget nyújtanak a források. Érdeklődve, mert valóban érdekel, mi történt, hol történt, hogyan történt. És szkepticizmussal: azaz hiszem, ha látom.

** Vajon ezáltal könnyebb lesz a levéltári adatokhoz való hozzáférés?*

– Ha a szerb kormánynek és államfőnek valóban érdeke, hogy hozzá lehessen férni az adatokhoz, akkor az biztosítéka annak, hogy hozzájuk is lehessen majd férni. Nagyon, nagyon fontos a politikai akarat!

** Van-e arra mód és lehetőség, hogy a kutatómunka a valós tényfeltárára irányuljon, ne pedig a pillanatnyi politikai érdekeket tartsa szem előtt?*

– A politikai akarat nagyon fontos, de a dolog lényege szempontjából csak a források és a kutatási módszerek az érdekesek. Ezenkívül egy reális politikának nem fűződhet érdeke ahhoz, hogy egy több mint fél évszázados történetet homályban tartson. A most hatalmon lévő szerbiai politikai elit és ellenzék semmilyen felelősséggel nem tartozik az 1944/45-ben elkövetett cselekményekért.

Ellenben a mai politikai elitnek is érdeke lenne, hogy a világháborút lezáró eseményeket tisztán lássa. Ahhoz, hogy a múltat lezárjuk, arra van szükség, hogy megismerjük. Meg kell ismernünk minden politikai tényező érdekeit, azoknak a cselekményeknek az indítékait, amelyeket elkövettek, a dolgok megtörténéseinek a miértjét és hogyanját. Az ember egy olyan lény, amely a megismerésre törekszik, akkor tud lezárni valamit önmagában, ha megértette, akkor tud továbbmenni, a jövővel foglalkozni, ha a múltat tisztázta. Nem hiszem, hogy értelme van a kommunizálásnak, a csetnikezésnek és más hasonló minősítő címkék osztogatásának. Emberek voltak az áldozatok is és a gyilkosok is, sőt lehet, hogy sokan egy személyben voltak áldozatai valamilyen terrornak, hogy aztán a feldolgozhatatlan élmények hatására maguk is büntetettek kövessenek el. Az ember erendően egy nagyon befolyásolható lény. Néhány frusztráció, selyes élethelyzet, néhány okosan elhelyezett mondat vérengző fenevadat csinálhat belőle. Úgy vélem, hogy meg kell ismerni magukat a tetteket, azok motivációját, és meg kell érteni az egészet. Ez nem jelenti a történelem és az akkori szereplők relativizálását, nem hiszem, hogy szükség lenne akár a náciizmus-fasizmus, akár a kommunizmus újraértékelésére. Arra viszont szükség van, hogy tudjuk, mi történt, mert csak akkor tudunk érdemben nemet mondani az erőszaknak, a gyilkosságoknak, az elnyomásnak, ha tudjuk, hogy mi is az, mivel is jár, hogyan is történt itt és akkor.

** Mennyit tud a magyar s mennyit a szerb közember az akkori eseményekről? Van rá esély, hogy a múlt szubjektív traumái feloldódjanak?*

– Én úgy látom, az emberek bizony tudnak arról, hogy szörnyű dolgok történtek abban az időben, az érdeklődők olvashattak róla cikkeket, komoly munkákat is, jobbára azonban csak a magyar közösség tagjai. Nem róható fel az embereknek, ha szubjektíven ítélik meg, ami történt, a saját családjuk és a saját nemzetük szemszögéből. Módot kell adni mindenkinek arra, hogy kifejezésre juttathassa érzelmeit, de módot kell adni arra is, hogy az igazságot megismerje, mert az igazság kijózanító. Hadd említek egy példát. Néhány évvel ezelőtt az elközbott nagyon kérdése – amely kérdést még sajnós nem oldották meg – volt aktuális. Bizonyos esetekben a levéltári okmányok alapján fehéren feketén bebizonyosodott, hogy amiről a családi legenda szólt, az nem volt egyik felmenő tulajdonában sem. Ez a negatív eredmény is hozhat megnyugvást, ugyanúgy, mint az, amikor kiderült, hogy a családi legenda megfelel a valóságnak. Más szóval, ha az igazság hozzáférhető lesz mindenki számára, akkor ez megnyugtathatja a ma emberét. Ha tudható lesz, hogy ki

volt a bűnös, ki az áldozat, ki ez is, az is, akkor ezáltal pont kerülhet a dolog végére. Az egészet meg kell írni könyvekben, az utókor pedig azt kezd vele, amit akar. A ma történészeknek akkor lehet tiszta a lelkiismerete, ha mindent megtett a tények feltárásáért, az pedig már mindenki felelőssége, hogy a tényeket ne használja gyűlöletkeltésre, mások megálázására és hasonlókra.

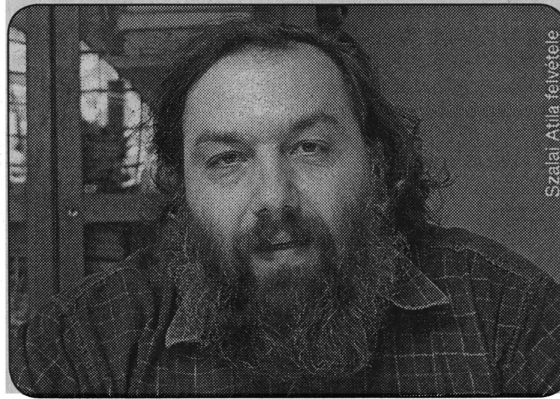
** Mit tart a legfontosabb feladatnak? Ön mivel kezdené a kutatást?*

– A Jugoszláv Néphadsereg iratait át kell vizsgálni, különösen azoknak az egységeknek az iratit, amelyek a Vajdaság területén mozogtak. Ez a magyar áldozatok szempontjából volna fontos. Ne feledjük azonban, hogy más vajdasági áldozatok szempontjából is fontos lenne, de a történet itt sem fejeződik be, hiszen Szerbiában is felléptek a – nem is tudom, hogyan nevezzem – polgári, nem kommunista, csetnik szimpatizáns emberek ellen. Nagy adóssága a szerb történetírásnak, hogy ezzel foglalkozzon, és meg kell mondanom, hogy ez engem mint történészt ugyanúgy érdekel, mint a vajdasági atrocitások. Szintén elsődleges fontosságú átnézni a belügyminisztérium, a belbiztonság (UDB és OZNA), az akkori szerbiai elnökség és a kommunista párt iratit. El kellene olvasni az akkori politikai tényezők iratait, emlékiratait. Esetleg egyes szovjet iratokat is fel lehetne tární. Ha pedig ez a munka megtörtént, a helyi levéltárak iratait is át kellene vizsgálni, vélhetően vannak ott is okmányok, talán nem is kis számban. Fontos lenne archeológiai módszerekkel feltárni az esetleges tömegsírok helyét, hogy bizottsággal ki lehessen jelenteni, hogy valóban ott vannak-e, ahol eddigi ismereteink szerint lenniük kell. Harmadrészt pedig a szóban elmondott emlékezéseket kellene rendszerezni. Negyedrészt hasonló komoly munka folyik Szlovéniában, érdemes lenne párbeszédet folytatni az azt végző szakemberekkel, hiszen a dolgok logikája, a hatalom működése akkor nagyon egybevágó volt.

** Lát-e esélyt a német–francia történelmi megbékélés után egy magyar–szerb történelmi megbékélésre?*

– Igen, látok, de ebben nem a történészek szerepe a döntő, hanem az, hogy akarunk-e közös jövőt, van-e tervünk, elképzelésünk, amit meg akarunk valósítani. Vajon ki tudunk olyan játékszabályokat találni, amelyek révén mindenki nyertes lehet, vagy azt a rossz „játék”-ot játszunk tovább, amit a 19. század óta ebben a térségben játszottak, hogy a nyertes a más veszteségéből nyer, hogy akkor azt újabb hasonló „játék”-ba, agresszióba vagy képmutatásba stb. kényszerítse. Úgy vélem, hogy a múltban szerzett sebekre a legjobb gyógyír a siker. Úgy vélem, hogy nemzeti és állampolgári kötelességünk az, hogy a jóléten, a jólétért dolgozzunk, olyan társadalomért, amelyben a lehetőségek nem pusztá ígéretek, és a siker elérhető. Mindennek a háttérben a történészek az a dolga, hogy először megismerje, majd megismertesse a történeteket, a történelmet. Másként fogalmazva a történész feladata segíteni a közösséget abban, hogy tényekre alapozó módon gondolkodjon, hogy ezáltal a valóságra épülő párbeszéd, diskurz is, vita jöhessen létre a különböző vélemény képviselői között. Ezen az alapon tisztelni tudom a baloldali és a jobboldali vélekedéseket is, sokat gondolkodom a liberális, a szocialista és a nemzeti valóságértelmezéseken is. De van néhány dolog, amit nem tudok elfogadni: nem tudom elfogadni, ha alaptalan állítások keringnek a köztudatban, ha a valóság megismeréséről beszélünk, de mítoszokat gyártunk, ha csak a levegőbe beszélünk ilyen vagy olyan megbékélésről, és nem teszünk érte. Történészként egy dolog érdekel igazán: az, hogy hogyan is volt tulajdonképpen. Amit pedig különösen élvezek, az a mítoszok újragondolása (ha kell: lerombolása, helybenhagyása, helyrehozása). Egyszóval én szeretném látni azt a megbékélést, és amennyi tőlem telik, annyit meg is szeretnék tenni érte.

DÉVAVÁRI Zoltán

Szalai Attila felvétele